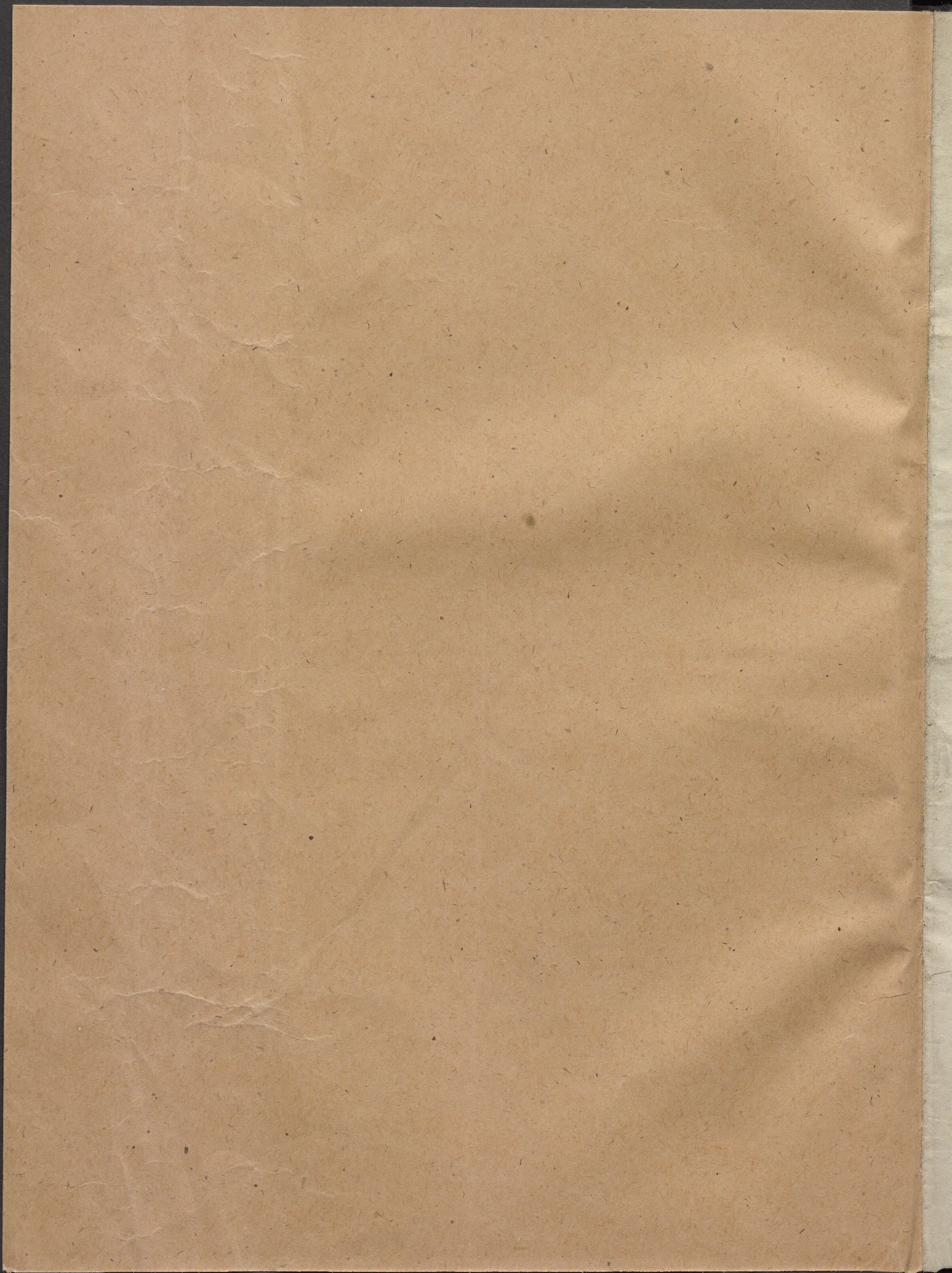

2335

L. V. 5

ԸՆԿԵՐԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ինչ որ Խմբագրութեան և Կոմիտէի մասին ինքնաբերի պէտք է ուղղել առ Է. Հայկունի, Պօլիս, Օկտեմբերի 19: Օրագիրն ինքնաբերաբար առնաւ 1 ի 10 և 20 և 70 ընդհանուր 40: Գործը երկուսի օրագրայ ծախսն ըստ ինքն իրան:

Դասաւանդութեան մէջ ունեցած գործակալներն 17: Ե. Օ. Ս. Գրիգորեան, Պարտիզան և Բարձր Լեւոնիայի սահմանը 17: Ե. Օ. Ս. Գրիգորեան:

Օրագիրն Բաժանարարները առնաւ երեք առնաւ 64 երեքներէ Բաղկացեալ նոր պետական միջոցի պետական:

Ա. ՏԱՐԻ ԿՈՅՆՄԱՐԵՐ 1.

— 1863 —

ԹԻԻ 1

ՅԱՆՎԱՐԻԱՆ

Էմեն խմբագիր երբ առաջին անգամ ինքն իրեն ներկայացուցին Հասարակութեան իրենց առաջին բնարանը ուսումնասիրութեան և ընթերցասիրութեան օգտակարութեանը վրայ էր, անանկ որ մենք ալ հիմա ինչ որ ըսենք, արդէն ըստաւանները կրկնած պիտի լինիմք, և գուցէ մերը չէ թէ միայն աւելորդ պիտի լինի, այլ նաեւ անկարելի, ըստ որում Հայ Հասարակութիւնը արդէն ընդունած է ընթերցասիրութեան օգտակարութեան սկզբունքը: ուստի այս կէտին վրայ բան մը չունենալով ըսելիք, միայն յայտնեմք մեր խմբագրական պաշտօն մը վրանիս առնելնուս պատճառները որ ասոնք են . . .

Է. Մ. Կան զի խիստ սիրելի և հաճելի է մեզ միշտ միջոց մը ունենալ ընդհանուր ազգայնոց հետ խօսելու, նոցա հարկ եղած տեղեկութիւնները, հրահանգները և օգտակար ուսմունքները մատակարարելու համար. տեղեկութիւններ որոնցմով կարենան գիտնալ թէ իրենցմէ հետեւ գլխաւորապէս ազգակիցներին ինչ կացութեանց մէջ են որպէս զի խնդակից լինին նոցա հետ երբ ըսեն նոցա երջանկութիւնը, և վշտակից երբ ըսեն նոցա ապերջանկութիւնը, 2. հրահանգներ. որպէս զի ամեն Հայ ծանցայ իւր իրաւունքը և պարտաւորութիւնը իրաւունք՝ որ պարտի պահանջել ազգէն, պարտաւորութիւն՝ որ պարտի կատարել ազգին համար, 3. ուսմունքներ՝ որոնցմով ամեն անհատ կարենայ այնպիսի ճշմարտութեանց տեղեկ լինիլ որոնց վրայ առանց գիտութիւն ստանալու ան-

հնար է որ մարդ առաքինի և երջանկ լինի, ըստ որում ուսմունքներն են միայն որ կրնան մարդս բարձրացնել և երջանկացնել:

Բ. Խմբագրական պաշտօնը վրանիս կառնուի պարտաւորաց չի գտնուելու համար, ըստ որում թէ որ մենք մեր իրաւունքը կ'աւելանք իւր ազգային անհատ հարկ է նաեւ մեր ամեն մէկ եղբայրներնուս ալ ծանցներ իրենց իրաւունքը և ազատեք զանոնք այն ամեն տեսակ դաւն զըրկանքներէն որոնց այսօր անթիւ. Հայք ենթակայացեալ են միմիայն իրենց անհատական իրաւունքը չի ծանցաւնուն պատճառաւ. դարձեալ քանի որ մենք ունիմք կարողութիւն ազգին օգտակար լինելու մեր գրչաւը, հարկ է որ ծանցանք և կատարենք մեր պարտաւորութիւնը որպէս զի կարող լինիմք ամեն մէկ ազգայնոց ալ ուսուցանել իւրեանց պարտաւորութիւնները. . . զի ուր իրաւունք կ'աւանջուի հոն պարտաւորութիւնը ևս կան կատարելու:

Ե. հաւաստի մեր ամենէն գլխաւոր պատճառները՝ որոնցմով խմբագրութեան սկսելու պարտաւորութիւննիս ծանցած և ի դորձ գնելու քստիպուած եմք:

1. Երթերնուս մէջ տեղ չի կորսնցնելու համար չեմք ուզեր երկար բարակ յառաջաբան մը ընել և ոչ ալ մեծամեծ խոստովանել, յուսարով որ փորձը պիտի յայտնէ թէ, մեր Չայնը որքան օգտակար պիտի լինի մեր արդի ընկերականութեան, եթէ ազգայինք ալ իրենց կողմանէ խիղճներուն ներածին չափ հարկ և օրինաւոր եղած քաջալերութիւնն մեզմէ չի վանան. մեզմէ, որտարիներէ հետէ ուստ ըրած եմք ազգերնուս համար աշխատելու և կաշխատիլը:

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ընհատ մը՝ հոգ չէ թէ արարած ոց մէջ ինչ կարգ ունի, հոգ չէ թէ իմացական էակ մի է թէ ոչ, և հոգ չէ թէ կատարեալ է թէ պակասաւոր, իւր առաջին գործը, պաշտօնը և պարտականութիւնն է օգտակար լինել ինչպէս որ ընդհանուր տիեզերական ընկերութեան՝ նոյնպէս ալ այն մասնաւոր ընկերութեան պատճառով ինքն կվերաբերի. միայն բնական ազդամբ շարժող և գործող էակները մեծ ապացոյց մի են մեր այն ըսածին, որոնք իրենց նոր կազմութիւն* մը առած օրերնէն սկսելով՝ մինչև որ ուրիշ կազմութիւն մը առնուն, միմիայն իրենց գտնուած տեսակին կամ ընկերութեան զարգացմանը համար կաշխատին. բոլոր տիեզերքը եթէ ընտելութեան մաղէն անցնենք և ամենէն մեծ կենդանիներէն սկսեալ մինչև օդը, լոյսն և ջերմութիւնը կազմող որդերը թէ դիտեմք, բոլորական և հանքային ընկերութեանց մէջ թէ թափառինք, ամեն տեղ սա մեծ ճշմարտութեան պիտի հանդպինք. թէ ամեն արարածը գլխաւորաբար իւրեանց գրտնուած տեսակին կամ ընկերութեան համար կաշխատին, և թէ բոլորովին անհնար է գտնել Եակ մը որ ասոր հակառակ ընթացք մը կամ շարժում մը ունենայ:

Ըրդ՝ այս անտարակուսելի իրողութիւնը քանի որ առջևնիս ունիմք, կմնայ մեզ խորհել թէ մարդս ալ արդեօք այս ընթացքին մէջ կգտնուի, մի և թէ պարտաւոր է գտնուիլ. ցաւալի է արդարեւ ըսելը որ մարդս՝ ինչպէս շատ ուրիշ բաներու մէջ, նոյնպէս ալ այս մասին ապստամբ գրտնուած է բնութեան ձայնին, այն մարդս որ կը պարտաւորէր ամեն ուրիշ էակներէ աւելի ճանչնալ և ի գործ դնել իւր այս պարտականութիւնը:

* Պէտք է գիտնալ թէ ծնանիլ և մեռնիլ Բանքը երեւոյցաւոր է իրենց արդի նշանակութեան նայելով, իսկ զի ամեն նոր ծնած էակ ուրիշ Բան մը չէ այլ մէկ պեսակ մը էակութիւնէն ուրիշ պեսակ մը էակութեան փոխանակել, նոյնպէս ալ մեռնիլ ըսելով ուրիշ Բան պէտք է հասկնանք այլ միայն մէկ պեսակ էակութիւնէն մը ուրիշ պեսակ էակութեան մը փոխանակել. Երեւակէ համար մարդս որ կ'եւնի ուրիշ Բան մը չէ լինել, այլ միայն մարմնով փոխանորդ արդարեւ իր փոխանակելու էակութեան մը համար մեռնիլով:

Նը, սակայն նա փոքրանակ իւր բանական ազատութիւնը ի բարին գործածելով՝ մէկ խիստ անմեկնելի պատճառաւ մը կարելի եղածին չափ ետ մնացած է իւր պարտաւորութիւնէն, չի մտածելով հարկաւ թէ ինքն ընկերասիրութեամբ կարող էր չէ թէ միայն շատ թշուառութիւններէ և ապերջանկութիւններէ ազատ լինի՝ այլ նաև կրնար այնպիսի երջանկութիւններ ալ վայելել՝ որոնց վրայ այժմ երեւակայած անդամ չէ, երանութիւններ որ բնութիւնը առատօրէն կշնորհէ ամեն իրեն քննքներուն հաճաճայն վարւողներուն:

Բնութեան առաջին օրէնքը, հրամանը և պահանջմունքը ինչպէս ամեն ուրիշ արարածներէն՝ նոյնպէս ալ մարդէս՝ ընկերասիրութիւնն է, ընդհանուր մարդկային սեռը ընկերական է և ամեն նուն շահը մէկ է, ապերջանիկ մարդ մը մարդկային ամբողջ սեռին ապերջանկութիւն կպատճառէ ինչպէս որ մէկ մարդու մը երջանկութիւնը երջանկութիւն է մարդկային ամբողջ ընկերութեան, ասոր հակառակ մտածելը լոկ ագիտութեան արգասիք մի է և սխալ է այն կարծիքը թէ մարդ մը կրնայ երջանիկ լինիլ ուրիշ մը գէշութիւն ընելով և կամ մէկու մը բարիք չընելով. թող չի խաբուինք ալ թող այս աշխարհիս մէջ երջանկութիւն չիկայ քարոզողները լաւ մտածեն թէ մարդըս որքան երջանիկ պիտի լինէր թէ որ շնորհիւ բնական գիտութեանց և ուսմանց ընկերականութեան պայմաններուն տեղեակ լինէր և հետևաբար ընկերասիրութիւնը իւր առաջին պարտաւորութիւնը համարէր:

Քանի անթիւ թշուառութիւնը պիտի անհետանային եթէ մարդկային ընկերութեան ամեն մէկ անհատ անձանք այս դատ, այլ եղունկ որ ասոր հակառակ է իրողութիւնը, վասն զի մարդս դեռ տեղեկութիւն չունենալով բնութեան գաղտնեաց վերայ՝ չի կրնար բնաւ գիտնալ թէ ինչ է ընկերասիրութիւնը: Աւամանց և գիտութեանց տեղեկութիւն չունեցող մը ինչ պաշտօն ալ կուզէ թող ունենայ, կուզէ քահանայ լինի կուզէ վարդապետ, քաթողիչ, վարժապետ, եպիսկոպոս, կաթողիկոս, դատաւոր, իշխան, ամենեւին չի կրնար ճշմարիտ ընկերասէր լինիլ: Բնական գիտութեանց անհմուտ մէկը որեւիցէ ընկերութեան մէջ կամ անպիտան և կամ փնասակար անդամ մի է, և Քրիստոնէականութեան հոգին լաւ մը հասկնալու համար ամեն մարդ պարտաւոր է գիտնալ թէ բնութեան օրէնքը մի է, թէ անձրեւ և

արեւին լոյսը հաւասարապէս կշնորհուի ամեն ըս-
տեղծութեանը, թէ նա խնամք և հոգ ունի մին-
չե անգամ մեր գլխուն ամեն մէկ մագլին վրայ :
Թող Քրիստոնէութիւնը մարդկային քաղաքա-
կանութեան և ժամանակի սովորութեանց յար-
մարցնելու աշխատողները ուղածնուն չափ զանի
այլայլեն և բարբարոսութեան ամենէն զօրաւոր
մէկ պաշտպանն ընեն զայն, սակայն մենք որ նորա
հոգին շատլաւ դիտեմք, դիտենք նաեւ թէ նա շը-
նորհիւ բնական գիտութեանց վերջապէս իւր սկզբ-
բունքները պիտի տարածէ ամբողջ մարդկային աշ-
գին մէջ : Քրիստոնէութիւնը որոյ միմիայն ըս-
կզբունքն է սիրել զՄտուած և զընկեր, իւր մին-
չե հիմա ունեցած քարոզիչներէն աւելի բնագի-
տաց և իմաստասիրաց ձայներովը պիտի հասնի իւր
նպատակին և պիտի կանգնէ յաղթութեան դրօշը :

Երգի Քրիստոնէութիւնը որքա՞ն հեռի է
արդարեւ այն Քրիստոնէութիւնէն որ ասկից
տասնեկին դար առաջ կտեսնուէր իւր հիմնադրին
վերայ, Յիսուսի Քրիստոսի վերայ որ միշտ կը
քարոզէր ընկերասէր լինիլ, չատել, չի դատել և
չի դատապարտել մէկը, խոնարհ լինել և յարգել
հաւասարութեան օրէնքը... ո՞ր է կհարցնեմ այն
Քրիստոնէութիւնը և միթէ դեռ չե՞նք ամենար-
եք ինքզինքնիս Քրիստոնեայ կոչելով առանց ըն-
կերնիս սիրելու՝ և առանց հաւասարութեան օրէն-
քը յարգելու :

Ինութիւնը և Քրիստոնէութիւնը ընկերա-
սիրութիւն կքարոզեն իսկ մենք սիրոյ վրայ բոլո-
րովին օտար, մեր ընկերները սպաննելու չափ կա-
տաղի՝ ինքզինքնիս Քրիստոնեայ կոչելու ամբա-
րշտութիւնը ձեռքէ չեմք թողուր : Քրիստոնէու-
թիւնը դրութեան մը մէջ ամփոփելով՝ նոյն դը-
րութեան չի հետևողները կդատապարտեմք և ա-
մենէն վերջն ալ մեր ձեռքերովն սպաննած, կոր-
ծանած եղբայրներնուս արիւնլուայ դիակին քո-
վէն շնորհակալութեան ձայն կբարձրացնեմք դէպ
ի Նրկինք... դատապարտէ թող մեզ երկինք
և շանդահարէ, երկինք՝ որ մեզմէ ընկերասիրու-
թիւն կպահանջէ, և մենք նորա այս պահանջման
դէմ մեղանջելով որդիք Մտուածոյ կուզենք
ճանչցուիլ... հեռի թող երթայ այս հեթանո-
սական և տարտարոսական դդացմունքը և սկզ-
բունքը մեր մէջէն : և մենք թող ալ համոզուինք
թէ ճշմարիտ Մտուածասէր և Քրիստոնեայ լի-
նելու համար մեր ամենէն առաջին և գլխաւոր
պարտաւորութիւնը՝ ընկերասիրութիւնն է, ընկե-

րասիրութիւնը՝ որոյ վերայ կառարեալ տեղեկու-
թիւն տալու համար պարտիմք բնութիւնը ըն-
դունիլ իբր մեր առաջին և անխարդախ դատաւա-
րակը, ըստ որում միմիայն բնութեան մէջ կա-
րող եմք տեսնել այս մեծ և տիեզերական սկզբ-
բունքին կառարեալ գործադրութիւնը :

Ինութիւնը վայրկեան մը մէկդի թողուով երբ
կդառնամք աշխարհիս պատմութեանը՝ նորա մէջ
ալ կտեսնեմք որ ամեն աշխարհօգուտ անձինք երբ
ուղեցին երկիր մը կամ ժողովուրդ մը բարեկար-
գել, իրենց առաջին և գլխաւոր օրէնքը ընկե-
րասիրութիւնն էր : Զրէից մեծ ազգը երբ Ն-
գիպտոսէն ելլելով պատրաստուեցաւ նոր ժողո-
վուրդ մը կազմելու իւր ամեն օրուան ընդունած
պատուէրները և հրահանգները ընկերասիրական
էր : նմանապէս Առնիփիկիւս երբ Քրիստոսէ վեց
հափար տարի առաջ ձեռք զարկաւ Ղենուստանի
ժողովուրդոց բարեկարգութեանը, պատուիրեց ա-
նոնց " ընել ան բանը ուրիշին որ կուզէին թէ ու-
րիշներն ալ իրենց ընեն, " և նոյն իսկ Քրիստոս
ի՞նչ մեծ պատուէր տուաւ ընդհանուր մարդկա-
յին սիրելութեանը համար բացի ընկերասիրութիւ-
նէն... " ով որ զիս կսիրէ՝ իմ պատուիրանը
ներս կպահէ, " ըսաւ, և ի՞նչ էր իւր պատուի-
րանքը " սիրեցէք մէկմէկ որ ճանչան թէ իմ ա-
շակերաններս էք " : վերջապէս որ կողմ որ դառ-
նամք պիտի տեսնեմք թէ մարդկային ընկերութեան
բարեկարգութեանը և երջանկութեանը համար
ամեն բանէ աւելի ընկերասիրութիւն կարեւոր է,
և մեր աշխարհին այսօրուան աղետալի կացութիւ-
նը միմիայն ընկերասիրութեան պակասութեան
արգասիքն է :

Երգ մը, ժողովուրդ մը ինչ գիրքի, տեղի
և կացութեան մէջ ալ լինի, թէ որ կիսախաբի բա-
րեկարգիլ և թշուառութիւն չի ճաշակել, պարտի
իւր ամեն ջանքն ի գործ դնել, ընկերասիրու-
թիւնը իւր կազմութեան առաջին տարերքը ընե-
լու, եթէ ոչ ժողովուրդ մը որ այս մասին մէջ
անտարբեր է, ընկերասիրութեան պահանջմանց
վերայ տեղեկութիւն չունի, կատէ իւր ամբողջու-
թիւնը կազմող անդամները և օտար ժողովուրդ-
ները, երբէք այնպիսի ժողովուրդ մը չի կրնար
մարդկային ամբողջ ընկերականութեան մէջ օգ-
տակար և պատուաւոր լինիլ և հետեւաբար փոք-
րիկ ընկերութեան մը մէջ դանդաղ գէշ անդա-
մի մը նման միշտ պիտի նախատուի, պատժուի և
թշուառանայ :

Մեր բոլոր այս ըսածներէն հարկաւ սիրելի ընթերցողներնիս պիտի հասկնան թէ մեր միտքը ուր կ'նայի, հարկաւ պիտի խորհին թէ մեր ազգը այսօր այս մասին այնպիսի կացութեան մը մէջ կը գտնուի որոյ արդասիրքը ապերժանկութիւնէ քիչատ ուրիշ բան մը չի կրնար լինել, զի նա որ թէ և հին ազգ մի է, թէ և Քրիստոնէութիւնը շատ կանուխ ընդունած է, այլ եղուկ որ մինչև այսօր չէ թէ միայն իւր ամբողջութիւնը կորսնցուցած է, չէ թէ միայն ազգաց կարգին մէջ ամենէն նուաստն եղած է, այլ նաև իր ընդունած Քրիստոնէութեան մէջ անպատիւ և նախատելի եղած է... և ինչո՞ւ. վասն զի ինքն բնաւ ընկերասէր եղած չէ, ոչ օտար ազգաց վերայ սէր ունեցած է և ոչ ինքզինքին վերայ. այս ըսածս դուք ոմանց ծանր գայ, այնպիսիք լաւ կրնեն թէ որ մտածեն թէ այս իրողութիւնս ալ մեզ խիստ ծանր եկած լինելուն համար ստիպուած եմք այս խօսքերս ընելու:

Այլ է այն բարբարոս ձեռքը որ զինքը սիրողին դէմ վերնայ, մտածէ այս ըսածիս վերայ ընթերցող և դու ինքնին կրնաս մակաբերել թէ ինչ ըսել կուզեմ... Եւս ալ պարագ տեղը չի խաբենք ինքզինքնիս Եստուծոյ, մարդկանց և բողոքին վերայ չճգենք մեր սրդի թշուառութիւնները, զի մենք ենք Մե՛նք որ անմիաբանութեան հողին ծառայելով, կրօնի, գաղափարի և սովորութեան համար մեկզմէկ ատելով, ուրիշ ազգաց վերայ սէր և նոցա յառաջադիմութեան համար փափաք չունենալով՝ հիմա սօս հազիւ երեսնիս աշխարհի ցուցնելու կացութեան մէջ կաշկանդուած եմք... անէ՞ք կարգաց այնպէս չէ՞ մեր հղերը այն Հայերուն վերայ որ պապական կամ բողոքական եղան... և ի՞նչ եղաւ իւր այս ընդացքին արգասիքը. բաժանում որ ամենէն մեծ ժանտախտն է աշխարհիս և ընկերութեանց... և ինչպէս որ կը հաստատէ Քրիստոնէութիւնը անհնար է որ ազգ մը, թաղաւորութիւն մը կամ որ և իցէ ընկերութիւն մը հաստատուն մնայ երբ բաժանման ենթակայ լինի նա որ և իցէ պատճառաւ և կերպիւ. Քրիստոնէութեան այս քարոզած երեւելի և անտարակուսելի ճշմարտութիւնը հարկ էր որ մեր ընկերականութեան առաջին պայմանը կամ օրէնքը լինէր, այլ սակայն խիստ ցաւալի է ըսելը որ մեր առաջնորդները բոլորովին անտեղեակ Քրիստոնէութեան այնպիսի ընթացք մը բռնեցին այս մասին որ այսօր մեր ամէն ըմբռն

բաժակը լեղիով կը խառնէ և որոյ դառնութիւնը մինչև հողին երեսուն կեդրոնը կազդէ... եղածը եղած է այս և մենք ալ դուստնք թէ ըրածնիս միայն մեր տան կարծանումը փութացնել էր. բայց այսքանով պէտք չէ որ գոհ լինիմք, այլ փնտռենք թէ՛ այսչափ չարիք և աղէտը յառաջ բերող մեր ոչ — Քրիստոնէական ընթացքն ու գրեթէ խառն պատճառը ի՞նչ էր, և թէ եղած կորուստին տեղն ի՞նչպէս լեցնելու ենք:

Յօդուածնիս շերկարելու համար սաչափ միայն ըսեմք որ մեր Վաղային ընկերականութեան արդի բաժանեալ վիճակին գլխաւոր շարժառիթը տգիտութիւնն է, վասն զի ինչպէս առաջ ալ ըսինք որ երկցէ անհատ մը որ տգիտութեան մէջ կը գտնուի, այնպիսին ինչ պաշտօն ալ թէ ունենայ տակաւին բեռ մը և շատ անգամ ալ վտանգաւոր անդամ մի է իւր գտնուած ընկերութեան, վասն զի բաւական չէ երբեք որ մարդ մը աղանձի չափ միամիտ լինի, օձի չափ ալ խորագէտ լինիլ կարեւոր է. մարդ մը կրնայ խիստ բարեօրրա լինիլ. այլ սակայն նորա բարեօրրութիւնը կը բաւէ որ նա զեւթ չկէ մեկ հիւանդութիւնէ մը. ասոր հակառակ բժիշկ մը քարասիրտ լինելուն համար իւր ջանքերը ի գերեւ կերեն հիւանդի մը վերայ:

Եսորպէս՝ ինչպէս որ երկցէ ընկերութեան նոյնպէս ալ մեր ընկերութեան ասկից առաջ ամեն ըրած սխալմունքներնու և ոչ Քրիստոնէաբար վարուելով արդի բաժանեալ վիճակի մը մէջ անմիջեմբար հառաչելուս գլխաւոր պատճառը ոչ այլ ինչ էր, այլ մեր առաջնորդաց կրթութիւնէ դուրի, իմաստասիրութեան անտեղեակ, գուցէ բարեօրր և բարենպատակ ալ ոչ երբեք խորագէտ լինելին էր... Արջապէս պարզաբար խօսելով տգիտութիւնը մեր նախկին առաջնորդաց գլխաւոր հանգամանքն լինելով՝ նոքա չի կարողացան մտածել թէ կրօնի տարբերութեան պատճառաւ հարկ չիկար ամենեւին հաւրածել մեր եղբայրները և ստիպել զանոնք որ բաժանին իրենց ազգէն որոյ տխուր արգասիքներն այսօր մեր սրտերուն վերայ արդարեւ խիստ ծանրացած է. մանաւանդ գաւառական եղբայրներն ունա՝ աղէկուր ճայնը ըսածնիս հաստատէ, որ քոնք ինչպէս յայտնի է արդի կրօնափոխութեանց չի պիտի կարենային դիմել թէ որ ատանկով ազգայնութիւնէ ալ բաժանիլ կարող չի կրնային լինիլ:

Ինչպէս որ խօսքերնուս կարգը կը պահանջէ

գալ անգամ կը պարտաւորինք մտածել թէ այս եղած չարեաց ինչ դարման ընելու է :

ՍԻՐԱՇԱՐՈՒԹԻԱՆ

Սիրաշարութիւնը . որ աշխարհիս ամեն կողմ և ամեն ժամանակ տեղի ունեցած է և կունենայ , մարդկային կազմութեան պահանջած այնպիսի մէկ զօրաւոր զգացում մի է՝ որոյ վրայ ծուռ աչքով նայելը և կամ զայն մարդկային ընկերութեան մէջէն բոլորովին արտաքսելու ջանադիր լինելը՝ բացարձակապէս յետադիմութեան և տգիտութեան արդիւնքն է , ըստ որում այս բարձր զգացումը բնութեան գլխաւոր օրէնքներուն հետ այնպիսի սերտ կապակցութիւն մը ունի և մարդկային ընկերական շէնքին այնքան կարեւոր է և անհրաժեշտ որ առանց սխալելու կարող եմք ըսել թէ , թէ որ սիրաշարութիւնը վերնար բնութեան մէջէն , հարկ էր որ բնութիւնն ալ վերնար , ըստ որում առանց սիրաշարական զգացման ընդհանուր տիեզերքը տհաճելի տանջանքաւ մը կգտնար և որոյ մէջ գտնուած ամեն կենդանի էակ տանջուելու դատապարտուած կլինէր :

Տգիտութիւնը և յիմարութիւնը շատ պատեւրազմեցան սիրաշարութեան դէմ , այլ օակայն մինչև այսօր աւելի օժանդակեցին նորա յառաջադիմութեանը . քան թէ տկարացուցին զայն , ուստի մարդկային որեւիցէ ընկերութիւն որ կը փափագի օրինաւորիլ և բարեկարգուիլ , սիրաշարական զգացման հետ այնպիսի ընթացք մը բռնելու է , որ անկից թէ օգտակար արդիւնքներ յառաջ գան և թէ նորա տգիտութեան ձեռքէն կրած զրկանքները վերնալով , անհետանան նաև այն ամեն տխուր դիպուածները որ յառաջ կուգան ընկերութեանց սիրաշարութեան վրայ ունեցած ծուռ ճանաչումէն , նորա օրէնքներուն անտեղեակ լինելէն և նորա դէմ թշնամաբար վարուելէն :

Մարդկային սեռին կրած անթիւ թշուառութեանց մեծագոյն մասին գլխաւոր պատճառը՝ նորա սիրաշարական զգացման օրէնքներուն անտեղեակ լինելն է , և յիշաւի մարդս չէ թէ միայն շատ մը դառն ապերժանկութիւններէ ազատ պիտի լինէր՝ այլ նաևս դեռ մինչև այսօր անուն անգամ չսած երջանկութիւններ պիտի վայելէր թէ

որ բարեբաղդաբար սիրաշարութեան վրայ լաւ և կատարեալ ճանաչում ունենալով նորա յարգն գիտնար , և ընկերութեան մէջ նորա օրինաւոր գործադրութեան և յառաջադիմութեան ջանադիր լինէր . բայց եղուկ որ մարդս այս երկնային զգացումը իբր գոխային և անբարոյական զգացում մի խորշելով կը նային նորայ վրայ , և զայն ճնշական վիճակի մը մէջ մղելով անթիւ չարեաց պատճառ կլինին . . . Է՛հ մարդս իւր կատարելութեանը երբ պիտի հասնի :

Սիրաշարութիւնը իւր բուն նշանակութեամբը առնելով՝ անհատի մը այս ինչ անհատին , զբաղման , տեղի , գիտութեան , լեզուի կամ արհեստի մը վրայ ունեցած զօրաւորապէս մէկ համակրական զգացումն է . բայց որովհետև առ հասարակ այս բառս երկուստարդի մը և օրիորդի մը մէջ եղած սիրոյ կամ համակրութեան կուտան , և որովհետև մենք ալ ծիշդ սիրաշարութեան այս կէտին վրայ պիտի խօսինք , ուստի այս բառս պիտի գործածենք իբր սահման այն զգացման որ երկուստարդ մը կունենայ օրիորդի մը վրայ , կամ օրիորդ մը երկուստարդի մը և կամ երկու տարասեռ անհատը մէկըմէկու վրայ , սիրաշարութիւնը այսպէս մասնաւորելով , նա ուղեղին այնինչ մասին իրեն հաճելի երևցող հանգամանքի մը վրայ ունեցած մէկ զօրաւոր համակրութիւնն է , սիրահար անհատ մը ուրիշ բան չէ , այլ տիեզերական բնութեան ձայնին հնազանդող մը . օրհնեալ զգացում արդարև , վասն զի առանց անոր անհնար պիտի լինէր ընտանեկան երջանկութիւնը հաստատել . և ես չեմ քաշուիր ըսելու թէ՛ ով որ այս զգացումը չէ ունեցած ան անձը ամենեւին չի կրնար ճաշակել ընտանեկան երջանկութեան քաղցրութիւնը :

Երկուստարդ մը կամ օրիորդ մը որ սիրաշարութեամբ է , պարտի իւր սիրոյ և համակրութեան առարկան իրեն սեփականել , վասն զի թէ որ զրկուի անկից հարկաւ օրստի մեծաւրամեն կողմանէ , ըստ որում բնութիւնը երբեք անպատիժ չի թողուր զայն որ իրեն չի հնազանդիր :

Կա որ ծնած է պարսի սիրահարի , վասն զի այս զգացումն է միայն որ Մարդս ընկերական կրնէ , և ընդհակառակը առանց այս զգացման մարդս չի պիտի տարբերէր այն ստորին կենդանիներէն , որոնք ինչպէս յայտնի է զուրկ լինելով այս զգացումէն զուրկ մնացած են նաևս ամեն տեսակ ընտանեկան երջանկութիւններէ :

Սիրահարութեան անզգայ անհատ մը հարկաւ պակասաւոր լինելու է, վասն զի չիկայ հնարաւորութիւն որ երիտասարդ մը չի սիրահարի այն օրիորդին՝ որ իրեն հաճելի հանգամանք ունի, նմանապէս օրիորդ մնալ չի կրնար չի սիրահարիլ այն երիտասարդին՝ որ իրեն հաճելի հանգամանք մը ունի:

Եղան ոմանք որ սիրահարական զգացումը՝ ցանկական զգացման հետ շփոթեցին և ոմանք ալ մտքի բարոյական խանգարում մը կարծեցին զայն, որոնց երկուքն ալ անհիմն և անընդունելի են թէ բնական և թէ բարոյական իմաստասիրութեան առջև, վասն զի սիրահարութիւնը՝ իրեն մինչև ցարդ տրուած սովորական ծուռ մեկնութիւնէն ազատելով, ամենեւին յարաբերութիւն չունի ցանկական զգացման հետ. և այս վերջին զգացումը երբեք չի շարժիր թէ որ սիրահարութիւնը իւր բուն նշանակութեամբը և եղածին պէս առնելով մտածենք թէ՝ երիտասարդի մը և օրիորդի մը մէջ տեղի ունեցած սիրահարական զգացումը ուրիշ բան չէ, այլ երկու մէկզմէկու վրայ համակրութիւն և սէր ունեցող բարեկամաց, եղբարց և այլն մէջ եղած համակրութեան և սիրոյ մէկ զօրաւոր և որոշ տեսակը:

Եւելի բացայայտ և որոշ խօսելով՝ սիրահարութիւնը զանազան տեսակ սէրերէն մէկն է, օրինակի համար մարդ մը իւր եղբայրը կամ քոյրը կը սիրէ՝ նմանապէս կը սիրէ իւր ծնողքը, ազգականը բարեկամը և զաւակները, և այլն. այլ սակայն յայտնի է թէ այս սէրերուն ամենքն ալ մէկզմէկէ տարբեր են, այլ է ծնողական սիրոյ զգացումը՝ որդիական սիրոյ զգացումէն, այլ է եղբայրական սէրը բարեկամական սէրէն և այլն, ասոնց նման երկու տարատեսակ անհատներու մէջ տեղի ունեցած սէրն ալ ինքնին բնական է և բոլորովին ազատ ուրիշ զգացումներէ:

Սիրահարութիւնը, ինչպէս որ բնականաբար նոյնպէս ալ բարոյապէս ոչ մտքի խանգարում մի է և ոչ ալ յարաբերութիւն ունի ցանկական ըզգացման հետ. մտքի խանգարում չէ, վասն զի եթէ բնական բան մի կայ աշխարհիս մէջ ան ալ ամեն անհատի իրմէ տարբեր սեռով եղած ուրիշ անհատի մը վրայ համակրութիւն ունենալն է. զգացում մը որ իրիստ կարեւոր էր բնութեան այն գլխաւոր նպատակն պահպանելու որ է կենդանի արարածները ընկերական ընել, զի բոլորովին ան-

հնար պիտի լինէր մարդկային ընկերականութիւնը եթէ արականաց մէջ այս համակրութիւնը չի գրտնուելով՝ մարդս վայրենի գաղանաց նմանէր, արուն էգն և էգն արուն միայն իւր ցանկութեան յագեշում տալու համար փնտռեր. դարձեալ սիրահարութիւնը երբեք յարաբերութիւն չունի ցանկական զգացման հետ, քանզի թէ որ սիրահարութիւնը յարաբերութիւն ունենար՝ անատենը ամեն անհատ պիտի պարտաւորէր իրմէ տարբեր սեռէ եղողն արուն ամենուն հետ ալ սիրահարելու, և դարձեալ երկու անհատից մէջ եղած սիրահարութիւնը ցանկական զգացման դադարելուն հետ պիտի դադարէր:

Ա երջապէս հոգ չէ թէ մեր ընկերութիւնը ինչ գաղափար ունի այս զգացման վերայ, մենք կը պարտաւորինք հաւատալ թէ սիրահարութիւնը որ երիտասարդի մը և օրիորդի մը մէջ տեղի կունենայ օրինաւորաբար, երբեք անընդունելի չի լինելէն իղատ, ամեն ուրիշ սէրերու չափ պէտք է յարգենք, որպէս զի երիտասարդք և օրիորդք այս մասին իւրեանց ազատութիւնը ունենալով՝ չստիպուին բոլոր այն ասօրինաւոր միջոցներուն դիմելու որոնց արդասիքը արդէն յայտնի է ամեն նոցա որ կարդացած են մեր «Գերեզմանք երիտասարդաց» և «Գաղտնիք բնութեան և Գարնան ծաղիկներ» անուն աշխատասիրութիւններնիս:

Սիրահարութեան ինչ լինելուն վերայ այժմ այսչափ խօսելնիս բաւական սեպելով՝ ուրիշ անգամ պիտի խօսիմք նորա օրինաւոր և անփնտռ դրածադրութեանց և օրէնքներուն վերայ:

ԶՈՒՍՐՃԱԼԻՔ

ԵՐԵՒԵՒԻ ԵՏԵՆԵԼԵՆՈՒԹԻՒՆ ՄԻ

Հետեւեալ ծիծաղաշարժ ատենաբանութիւնը որ՝ Նոր Եօրկի Պրոտ Ուէյ անուն փողոցին մէջ տեղի ունեցած է, Քօլտ Ուօթր Քրօնիքլ անուն պարբերական թերթին մէջ կ'կարդամք:

«Այլ փութամք մեր թերթին միջոցաւ Պարոն Քրօու երեւելի ատենաբանին հետեւեալ վերջին և ամենայաղթ ատենաբանութիւնը մեր ընթերցողաց ներկայացնելու, միանգամայն իմացնելով որ մենք մեր կողմանէ վեց անգամ կարդացինք զայն մեծապէս ներգործ ուելով, և տարակոյս չունինք

որ այս ազգու և սքանչելի ատենաբանութիւնը կարգացողներէն հարիւրին իննսունը պիտի անդամակցի, թ քաւէր ընկերութեան, իսկ մնացեալներն ալ կ'յուսանք որ օրէնքին զօրաւոր միջնորդութեամբը նոյն ընկերութեան բռնութեամբ պիտի միանան. մեր կողմանէ այս չափս բաւ է, ահաւասիկ ատենաբանութիւնը:

«Այս քաղաքացիք դուք ձեր անջնշկ այնպիսի մէկը կ'ստանէք որ մայրը գինով եղած ժամանակը ծնած. (Խորին լռութիւն և քափահաբանութիւն) և երկու տարեկան եղածին պէս գինովութեան սկսած է (ճոխ լռութիւն, ճոխ լռութիւն) և ինչ արգասիք յառաջ եկած է ասկից... տասն և վեց տարեկան եղած ատենս խորոված հաւ մը Կողնալուս համար շղթայակապ բանտարկուեցայ, երբ նոյն միջոցին հայրս և մայրս Պեթանի ծոցը աքսորուած էին գինովութեան միջոցին նստած տուներնին կրակի տուած լինելուն պատճառաւ. (Խոր և քափահաբանութիւն) արդ քաղաքացիք ըսէք ինձ իրաւունք չունիմ միմե իմ ձայնս ոգեւից ըմպելեաց դէմ բարցրացնելու (այո՛ւ այո՛ւ շարունակէ):

Սեցէք ուրեմն և գիտցէք որ երբ հայրս գինով կ'լինէր կ'ծեծէր մայրս, և երբ մայրս գինով կ'լինէր կ'ըզկտէր հայրս, իսկ երբ ես գինով կ'լինէի երկուքը մէկէն կ'ըծեծէի, բայց որովհետեւ ընդհանրապէս երեքնիս խմածին գինով կ'ըլինէինք, հետեւաբար տանը մէջ գտնուած կահ-կարասիքներէն վրէժնիս կ'ըլծէիք և մեր տան մէջ ամբողջ շիշ մը անգամ անկարելի էր որ գտնուէր. (Խոր և քափահաբանութիւն):

Քայր մը ունէի ես որ խելքը գլուխը դալուն պէս անառականոց մը գնաց, հօր եղբայրս գլխատուեցաւ իսկ մօր եղբայրս կախուեցաւ, այս չարեաց պատճառը միայն զինչմոլութիւնն էր. և ես ինքս անգամ մը պիտի կախուէի ինձ գաւաթ մը Պօմ անպառիկ չի տուող խանութպան մը սպաննելու աշխատելու համար, բայց որովհետեւ այս գործը գլուխ հանելու համար Ո'նի տեղ սխալմամբ գաւաթ մը պաղ ջուր խմեցի՝ խելքս գլուխս եկաւ, և կենացս մէջ առաջին անգամ զգաստանալով թէ իմ և թէ հակառակորդիս կեանքն ազատեցաւ:

Գիտէք նաեւ թէ ես ուր կ'ըզառկէի— շաբաթն հինգ գիշեր բանտը, մի անգամ պահակատունը և մի անգամ ալ տունը. և ինչ կ'ընէի տան մէջ— կ'ըծեծէի կինս որպէս զի իւր հանգերձները ինձ յանձնէ ծախելու և ճիւղ առնելու. ինչ հա-

գուտ կը հագնէի— անգագաթ գլխարկ մը, անյատակ կօշիկ մը, մէկ թեւով բալթօ մը և փանթօլոն մը (ներում շնորհեցէք տիկիներ) որ ամէն կարերու տեղերը գնտաւեղներով բռնուած էին և նիստ չունէր: (Աստիկ խոր և քափահաբանութիւն):

Սովորականիս պէս երբ գիշեր մը սառտիկ գինով և շիշ մը ճիւղ ալ բազկացս մէջ երթալու ատենս աղմի մը մէջ ինկայ և քունս տարաւ, ահա երազիս մէջ տեսայ որ դժողքին մէջ էի, ուր սատանայ մը պօքը մէջքս պլած շիշը բերնիս դնելով կը հրամայէր ինձ որ խմեմ. և որովհետեւ այսպիսի առաջարկութիւն մը կենացս մէջ մերժած չունէի, անմիջապէս հնազանդեցայ. բայց ճիշդ երբոր բերանս բացի շիշը պարպելու ահաւասիկ հրեշտակ մը գալով շիշն յափշտակեց և սատանային դիւռն վրայ կոտրեց... ահա քաղաքացիք այսպիսի հրաշքով մը ազատեցայ ես սատանային ձեռքէն (Աստիկ խոր և քափահաբանութիւն):

Նսցեալ օր երբ կերակրատան մը մէջ երէք պրանտ խմողներ խրատեցի և յանդիմանեցի իմացնելով նոցա թէ խմածնին դժողքի հօր է, զիս բռնելուն պէս գուրս վռնտեցին ծեծելով, և քիչ կը մնար որ ես հռչակաւոր մարտիրոս մը կամ նահատակ մը պիտի լինէի՝ ի սերն պաղ ջրոյ (աստիկ ջնջում և ազալակներ թէ «ահ այս մարդը անշուշտ առանց մեռնելու երկինք պիտի համբաւեայ»):

Ուրի Պրանտը և Ո'նը հարք են ամեն հիւանդութեանց, մարք աղքատութեան, քորք դանդաղութեան, եղբայրք ծոյլութեան, հօրեղբարք հայհոյութեան, մօրեղբարք ստախոսութեան, քեռորդիք աղտեղութեան, եղբօրորդիք պատրուածութեան, հօրեղբօրորդիք և մօրեղբօրորդիք այն ամեն սղծութեանց որոնց ենթակայ են մեր մարմինները. վերջապէս քաղաքացիք և հայրենակիցք ու՛ր որ ոգեւից ըմպելիք կը խմէ՝ իսկ այս աշխարհիս մէջ ոգիներու վերապա՛րկ կ'ըլինի և հանդերձեալին մէջ դժոխակո՛ղ: (Խոր անոցում, շարունակ և այլն):

Միգ հայրենակիցք միմե կարելի՞ է որ գինեմոլները բարոյական յորդորներով իրենց մոլութիւնէն ազատին... ամենեւին, վասն զի աւելի հաւանական է խուճ մը շանց մէջ խող մը ապահով պահել, քան թէ գինեմոլ մը իւր ծամբէն ետ դարձնել լոկ քարոզութիւնով. միմե այն հը-

բեշտակը որ դժողքին մէջ զիս սատանային ձեռքէն ազատեց բարոյականութիւն քարոզեց ինձ . ոչ, այլ նա կոտորեց ջանքանեց սատանային դուռը (ձեռք աղբեղանքն և շահագործութիւն) ոչ, ոչ, ոչ հայրենակիցք իմ ոչ, բարոյական քարոզները ինքնին ծիածանի կամ նապաստակի նման երևանալուն հետ աներևութանալին մէկ կը լինի . . . ուրեմն ի՞նչ ընելու է . ի՞նչ . . . նոր օրէնք մը հաստատելու է այս բանիս համար, որն որ թէ որ չստանանք, պէտք է պատերազմենք ամենայն կատաղութեամբ և դիւցազնութեամբ . և թէ որ լինի որ ամէն Հեղինակներ, Խմբագիրներ, Քարոզիչներ, Գիտնականներ, և սատանաներ մեզի հակառակ ելլեն, բարի հրեշտակներն ալ մեր կողմը պիտի լինին . եթէ նոցա զինագործմը դժողք լինի, մերն ալ պաղ ջուրը պիտի լինի, որով անմիջապէս կարենանք նուաճել դժողքին կրակը և յաղթութիւնը մերը պիտի լինի . տիկնայք և ազնուականք հաւատով լինեցուցի : (Քրօն այս խօսքերը լմնցնելով մեծ ազդեցութեամբ մը իւր քովն կանգնող բարեկամին բազկացն մէջ ինկաւ, և տասը վայրկեանէն հազիւ ձայները դադրեցան) :

Այլ յուսանք որ այն ամէն երիտասարդները որ ատենախօսութեան համար գլխարկնին կը նետեն, կարգալով այս ատենաբանութիւնը ասկից փերջը քիչ մը համով պիտի դանուին իւրեանց հրապարակախօսութեանց մէջ :

Մեծապատէ՛ Յանք աղայ Յովնանեան մեր բարեկամը իւր կողմանէ պահ և մէկ օրինակ մեր Օրագրէն ինչ նոսրէ հետեւեալ Եկեղեցիներուն Վահագնայից դասին :

- 1 օրինակ Մայր Եկեղեցւոյ .
- „ „ Բերայի „
- „ „ Ղաւթի „
- „ „ Իւրիւրարի ոտք Խաւ Եկեղեցւոյ .
- „ „ Պալարի „
- „ „ Խաւթեղի „
- „ „ Իւրիւրարի ոտք Կարապետ Եկեղեցւոյ .
- „ „ Կեդիկ Բաշայի „
- „ „ Պեշիկ Բաշի „
- „ „ Միջագետի „
- „ „ Սամբիայի „

ՀԱՆՐԱՊԵՏ

Հետեւեալ հանելուկը, ամենէն առաջ լռածողը Օրագրէն մէկ օրինակ յիշատի ընդունի :

Ունի՛ս յեւ, լռի՛ս յեւ .

Չես եւ լայն, չես երկայն .

Ունի՛ւն, ե՛ս եւ գեր .

Հինգ անգամ, անտասն :

ՆՈՒՆԱՌՅԱՌՆ

Պայահեան հանի Վարդ աղայ ուղարկեալ նամակ մը և ծրար ճշմեր գրասենեակը յիշատի է, որքան որ է խաղաղ արմի :

ՄԱՍՆԵՒՈՐ ՆՈՒՆԱՌՅԱՌՆՆԵՐ

ՕՐԱԳՐՈՅՍ ՆԱԽԱՐԱՐ

Ո՛վ որ Օրագրոյս նկարմամբ բարի դիտողութեան ճշմեր տեսնէ ինչպիսիք : Ո՛վ որ ուղի գրասենեակն ճշմեր հրապարակել մեր միջոցաւ՝ իւր պարտաւորի իւր գրասենեակը նախ (ստանեալ նախաձեռնութեան օրինակ հաստատելէ և երկրորդ իւր իրիւծ գրասենեակն ամեն մէկ հաշար գրին համար 20 դուրուն զճարել կանխի) :

Եթէ անոնք որ բաժանորդ չեն աղբի լինել մեր Օրագրոյ, խաղ բարեկամին մեր երեսն իրիւծ առաջին ինքնիւն եւ դարձնել :

Կառաւարդութեան համար և ուղի օրինակ Օրագրէն իւր լռելի իրիւծ առաջն Բաժանորդագրէն սրանալու :

Եթէ ո՛վ որ ինչ նոր և ինչ հին գրեանք, անի ծախելու, իրեայ մեր գրասենեակը յանձնել ծախուելուն իւր սրահը առնելու պայմանաւ :

Ո՛վ որ Օրագրոյս Բաժանորդ լինի, արդունութեան ունի մեղմ հարկ եղած հրահանգներն ընդունելի է հասնի որ և իցի հետադարձութեան և կարեւոր ինքնոյց և արեղիւնութեան :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԹՅԱՆ

ՉԻՉԵՐ ՊԱՋԱՐ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ

ՃԵՄԻՅԵԹԸ ԻԼՄԻՅԵԻ ՕՍՄԱՆԵՅԵՅԻ